

Dünyanın böyük maraqla öyrəndiyi model

"Azərbaycanda iqtisadi sahədə keçid dövrü artıq başa çatmışdır. Biz inkişaf etmiş ölkələrin sırasına daxil olmalıyıq və qarşımıza bu məqsəd qoyulubdur. Biz bu məqsədə çatacağıq".

İlham ƏLİYEV

Tarixi təkamül proseslərinin adekvat yekunu olaraq hər bir xalqın davamlı sabitlik, iqtisadi inkişaf və tərəqqi yoluna çıxaraq sabit dövlətçilik ənənələri formalaşdırması milli lider fenomeni ilə sıx şəkildə bağlıdır. Bugünün özündə də dünyanın bir çox nüfuzlu dövlətləri məhz öz liderlərinin müəyyənləşdirdiyi mütərəqqi yolla irəliləyir, gələcək perspektivlərini bu uğur magistrından kənarında təsəvvür etmirlər. Müdrik xalqımızın XX əsrdə dünya siyasi arenasına bəxş etdiyi nadir şəxsiyyət, dərin zəkası, fitri idarəçilik keyfiyyətləri və xarizması ilə ümummilli liderlik zirvəsinə yüksəlmiş Heydər Əliyev də müstəqil respublikamızın milli inkişaf modelinin banisi kimi bu gün böyük ehtiramla xatırlanır.

Milli inkişaf strategiyasının banisi

Ulu öndər Heydər Əliyevin 1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışı ilə Azərbaycan dövlətçiliyini qoruyub saxlamaq, xalqı üzləşdiyi ağır faciələrdən hifz etmək mümkün olmuşdur. İctimai-siyasi sabitliyin, qanunçuluğun, hüquq qaydalarının etibarlı təminatı sosial-iqtisadi sahədəki böhranlı vəziyyətin və tənəzzül prosesinin aradan qaldırılmasına yönəlmiş ardıcıl tədbirlərin həyata keçirilməsinə imkan vermişdir. Böyük strateq bu iqtisadi inkişaf modelini irəli sürərkən heç də dünya ölkələrinin təcrübəsini Azərbaycana köçürməmiş, respublikamızın zəngin təbii resurslarını, Şərqlə Qərbi qovuşduran əlverişli coğrafi-siyasi mövqeyini, geniş tranzit-kommunikasiya imkanlarını, habelə tarixi təsərrüfatçılıq ənənələrini, spesifik xüsusiyyətlərini, sosial-iqtisadi gerçəkliklərini nəzərə almışdır.

Qloballaşma prosesinin geniş vüsət aldığı XX əsrin sonunda Azərbaycanda iqtisadiyyatın dörd vacib seqmentinin - yanacaq-energetika ehtiyatlarının, nəqliyyat-kommunikasiya sisteminin, kənd təsərrüfatı və onunla bağlı sənaye kompleksinin, regionların istifadə olunmamış əmək və iqtisadi imkanlarının maksimum dərəcədə iqtisadi dövriyyəyə cəlb olunması hökumətin strateji məqsədi hesab edilmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyev respublika iqtisadiyyatındakı tənəzzül prosesinin və hiperinflasiyanın qarşısını almaq, makroiqtisadi sabitliyə nail olmaq üçün ilkin mərhələdə sərt büdcə-kredit siyasətinə üstünlük vermiş, hökumətin çevikliyini, işləkliyini təmin etmək üçün yeni dövrün tələblərinə uyğun struktur islahatlarına start vermiş, habelə özəlləşdirmənin birinci mərhələsinin həyata keçirilməsi istiqamətində qətiyyətli qərarlar qəbul etmişdir. Həmin dövrdə respublikanın məhdud maliyyə imkanları və zəif büdcəsi ilə qarşıya qoyulmuş strateji məqsədlərin yaxın gələcəkdə reallaşdırılmasının qeyri-mümkünlüyünü nəzərə alan, sosial-iqtisadi inkişaf prosesində xarici kapital və sərmayə amilinin təkanverici rolunu düzgün olaraq önə çəkən Heydər Əliyev xarici şirkətlər ilə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı zəngin neft ehtiyatlarının mənimsənilməsinə nəzərdə tutan müqavilələrin imzalanmasına da vacib məsələ kimi yanaşmışdır. İqtisadi inkişafın sürətləndirilməsinin, səmərəli sosial-iqtisadi islahatlar aparılmasının, investisiya layihələrinin həyata keçirilməsinin ümdə şərti kimi müstəqil Azərbaycanın yeni neft strategiyası işlənib hazırlanmış, mərhələlərlə həyata keçirilmişdir.

İctimaiyyətsünas alimlər qarşısında mühüm vəzifə

Ötən müddətdə mürəkkəb proses kimi xarakterizə edilən ictimai-iqtisadi formasiya dəyişikliyi mərhələsini - keçid dövrünü geridə qoyaraq modernləşmə prosesinin yeni keyfiyyət mərhələsinə transformasiya edən müstəqil Azərbaycanın bütövlükdə regionda ən qüdrətli dövlətlərdən birinə çevrilməsi, ilk növbədə, elmi əsaslar üzərində irəli sürülmüş milli iqtisadi inkişaf modelinə əsaslanır. Sosial-iqtisadi, mədəni sahələrdə yüksək tərəqqiyə nail olan, sürətlə yeniləşərək qarşıya qoyduğu strateji hədəflərə doğru inamla irəliləyən respublikamız özünəməxsus inkişaf modeli ilə müasir dünyanın yeni iqtisadi fenomeninə çevrilmək əzmi nümayiş etdirir.

İqtisadi sahədə keçid dövrü kimi xarakterizə edilən ağır prosesi başa vuran Azərbaycanın milli iqtisadi inkişaf modelinin elmi-nəzəri əsaslarının işlənib hazırlanması üçün, ilk növbədə, respublikanın son 17 ildə inamla gerçəkləşdirdiyi iqtisadi islahatları təhlil etmək, əldə olunan nəzəri-təcrübə, fəlsəfi qənaətləri ümumiləşdirmək vacibdir. Bu da təsadüfi deyildir ki, son illərdə tədqiqatçılar, ayrı-ayrı alimlər, iqtisadçılar, filosoflar, ictimaiyyətsünaslar keyfiyyətə yeni mərhələdə Azərbaycanın milli iqtisadi inkişaf modelinin mahiyyətini açmağa çalışırlar. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyev 8 dekabr 2009-cu ildə "Azərbaycan" qəzetində işıq üzü görmüş "İctimai və humanitar elmlər: zaman kontekstində baxış" məqaləsində bu məsələyə geniş yer ayırmış, ictimaiyyətsünas alimlərin bu sahədə fəal olmağa çağırmışdır: "Ölkəmizin iqtisadi inkişafının vahid konsepsiya çərçivəsində təqdimi məsələsi hələ də öz həllini tapmaq

mərhələsindən çox uzaqdır. Məlumdur ki, həyata keçirilən iqtisadi islahatlar və dəyişikliklər məhz vahid iqtisadi siyasət çərçivəsində nəzəri cəhətdən təhlil olunmalıdır. Lakin bu istiqamətdə heç bir irəliləyiş gözə çarpmır. Bununla yanaşı, indiyədək sosial-iqtisadi inkişafımızın sürətləndirilməsinin nəzəri əsasları da işlənilməyibdir. Daxili bazarda qiymətlərin formalaşmasının nəzəri problemləri, maliyyə-kredit sistemi və insanların tələbatlarının proqnozlaşdırılması ilə bağlı məsələlər də elmi həllini gözləyir. Biz istəyirik ki, iqtisadçılarımız maliyyə və kredit münasibətlərinin təkmilləşdirilməsinin əsas prinsiplərini araşdırsınlar, kənd təsərrüfatı və sənaye mallarının istehsalının səmərəliliyini artırma mexanizmlərini müəyyən etsinlər".

Akademik Ramiz Mehdiyev haqlı olaraq yazır ki, milli inkişaf modelinin, o cümlədən postkeçid dövrünün səciyyəvi xüsusiyyətlərinin elmi cəhətdən araşdırılması zərurəti bu gün təkcə ictimaiyyətçi alimlərdən, iqtisadçılardan, filosoflardan, tarixçilərdən deyil, ümumilikdə ictimai rəyə əsaslı təsir imkanları olan kütləvi informasiya vasitələrindən də cəsarətli yanaşmalar tələb edir. Bu həm də Azərbaycanın keçdiyi mütərəqqi iqtisadi islahatlar prosesinin obyektiv şəkildə qələmə alınması və əsaslandırılması baxımından zəruridir.

"Azərbaycan" qəzetinin gərgin araşdırma və zəhməti nəticəsində yeni çapdan çıxmış "İnkişafın Azərbaycan modeli" kitabı bu istiqamətdə ilk uğurlu cəhdlərdən biri kimi dəyərləndirilməlidir. Faktoloji zənginliyi, ensiklopedik səciyyə daşması, elmi-nəzəri səviyyəsi, praktik əhəmiyyəti ilə diqqəti çəkən yeni nəşrin ideya müəllifi və ön sözünün müəllifi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasının rəhbəri, həqiqi dövlət müşaviri, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü Ramiz Mehdiyevdir. Kitabın redaktoru tarix elmləri doktoru, professor Əli Həsənovdur.

"Oskar" nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzində nəfis tərtibatda, yüksək zövqlə işıq üzə görən, ön söz və 3 fəsildən ibarət kitabda müstəqil Azərbaycanda son 17 ildə elmi əsaslarla həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatlara nəzər salınır, milli inkişaf modelini səciyyələndirən məsələlər önə çəkilir. Azərbaycanın yeni neft diplomatiyası, müasir dünyanın enerji təhlükəsizliyindəki rolu, neft-qaz gəlirlərindən məqsədyönlü istifadə strategiyası, nəqliyyat-kommunikasiya sistemindəki yeri, dünya iqtisadiyyatına çevik inteqrasiyası məsələləri kitabda geniş təhlilə cəlb olunmuş, tarixi-faktoloji əsada oxucuların diqqətinə çatdırılmışdır. Nəşrdə habelə dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi, aqrar islahatlar, sahibkarlığın, regionların inkişafı, ərzaq təhlükəsizliyinin təmini, sosial müdafiə və sosial təminat tədbirləri və s. məsələlər analitik təfəkkür sücgəcindən keçirilmişdir.

Prezident Administrasiyasının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyev kitabın ön sözündə haqlı olaraq yazır ki, keçid dövrü hər bir dövlətin özünəməxsus inkişaf spesifikasiyası ilə şərtlənir. Nəzəri və praktiki baxımdan təyin edilən ümumi qanunauyğunluqlar müxtəlif şəraitdə fərqli formalarda özünü tənzimləmə bacarığına bağlıdır: "İqtisadi araşdırmalar göstərir ki, bazar mükəmməl deyil və dövlətin müdaxiləsi, onun iqtisadiyyatının davamlı və uğurlu fəaliyyəti üçün malik olduğu vasitələrdən istifadə etməsi bir zərurət kimi meydana çıxır. Deməli, dövlət bir subyekt olaraq bazar iqtisadiyyatına məxsus prinsiplərin formalaşması prosesində daha yaxından iştirak edir və bazar münasibətlərinin öz nəzarət, tənzimləyici və mühafizəedici təsisatlarını ümumi məqsədlərə, cəmiyyətin iqtisadi və sosial tərəqqisinə nail olmaq üçün bərqərar edir. Bəzi hallarda dövlətin bazar iqtisadiyyatına müdaxiləsi zəruri tələbə çevrilir".

Milli iqtisadi inkişaf modelləri nəzəri- politoloji aspektdə

Son illər Azərbaycanın müasir inkişaf strategiyası ilə bağlı bir-birindən sanballı elmi əsərlərin müəllifi kimi tanınan akademik Ramiz Mehdiyevin ideya müəllifliyi ilə belə bir dəyərli nəşrin ərəşəyə gəlməsi təsadufi deyildir. Məsələ burasındadır ki, bu gün Azərbaycanın özünəməxsus milli inkişaf modelinin formalaşdığını hazırda dünyanın nüfuzlu iqtisadi mərkəzləri də birmənalı etiraf edirlər.

İnkişafın Azərbaycan modelini tədqiq etmək üçün, ilk növbədə, müasir dünyada hansı bazar iqtisadiyyatı modellərinin formalaşdığını aydınlaşdırmaq vacibdir. Müasir dünyada mövcud olan iqtisadi modellər bir neçə qrupa ayrılır: liberal, sosialyönlü, sosial-demokrat və tənzimlənən model. Bazar iqtisadiyyatının bu modellərindən hər biri müasir iqtisadi fikir tarixində liberal, neoliberal və sosial-demokratik istiqamətlərin nəzəri konsepsiyasını özündə əks etdirir. Bu sıradə Amerika liberal modelini, sosialyönlü bazar iqtisadiyyatına əsaslanan alman modelini, İsveç (Skandinaviya) sosial-demokratik modelini, tarixi və milli xüsusiyyətləri özündə ehtiva edən, tənzimlənən (korporativ) kapitalizm yapon bazar modelini xüsusi vurğulamaq olar.

Məlumat üçün bildirək ki, Amerika modeli liberal (bazar-kapitalist) modelidir. Burada şəxsi mülkiyyətə, fərdliyin mütləqləşdirilməsinə, bazar rəqabəti mexanizminə, sosial bərabərsizliyin yüksək səviyyədə olmasına, dövlət tənzimlənməsinin məhdud xarakter daşmasına üstünlük verilir. Almaniya modeli sosial bazar təsərrüfatı modelidir. Bu model yüksək sosiallaşma elementlərinin - sosial təminatın, təhsil və səhiyyə xidmətlərinin pulsuz olması, onun sosial tərəfdaşlıq və sosial məsuliyyət əsasları üzərində qurulması, sahibkarlarla həmkarlar ittifaqları arasında müəssisə işçilərinin əməkhaqlarının yüksəldilməsi uğrunda yarışmaları, sosial siyasətin həyata keçirilməsində istehsal sahəsinə üstünlük verilməsi ilə seçilir. İsveç modeli isə sosial modelin klassik növüdür. Onun üçün səciyyəvi olan cəhətlər gəlirlərin geniş surətdə yenidən bölüşdürülməsi və "azad assosiasiyaların" yayılmasına əsaslanan sosial təminatların yüksək səviyyədə olması, yüksək sosial müdafiə sisteminin yenidən bölgü metodları hesabına yüksək vergilər və dövlət xərcləri vasitəsilə əldə olunması, sosial vəzifələrin həllinin istehsaldan kənara çıxarılması, bölgü və yenidən bölgü münasibətlərinə üstünlük verilməsi ilə fərqlənir. Yaponiya modeli

tənzimlənən (digər tərəfdən korporativ) kapitalizm modelidir. Burada kapital yığımının əlverişli imkanları dövlət tənzimləməsinin fəal rolu (xüsusilə iqtisadi inkişafın, struktur, sərmayə və xarici iqtisadi siyasətinin proqramlaşdırılması sahələrində) və korporativ (firmadaxili) əsasların xüsusi sosial əhəmiyyəti ilə birləşir.

Göstərilənlərlə yanaşı, bazar iqtisadiyyatının "təmiz sosializm" iqtisadiyyatının təkamülü şəraitində yaranan Çin modelini də diqqətə çatdırmaq olar. Bazar mexanizmi və iqtisadiyyatın qeyri-dövlət sektoru islahatlar dövründə rolunu daha da gücləndirmişdir. Lakin dövlət tənzimləməsi (əsas etibarilə "planlaşdırmanın istiqamətləndiricisi" kimi), əməyə görə bölgü və dövlətin sosial təminatları sosial-iqtisadi siyasətdə öncül əhəmiyyətə malikdir. Bu model bazar iqtisadiyyatının sosialist modeli kimi müəyyənləşdirilə bilər.

Bir qayda olaraq keçid dövrünü yaşayan ölkələrin bazar iqtisadiyyatı modelinin seçilməsi zamanı nəzəri cəhətdən kifayət qədər öyrənilmiş İsveç, Skandinaviya, Almaniya, Yaponiya, həmçinin Çin modellərinə istinad olunur. Bundan başqa, məlum nəzəri konsepsiyalara əsaslanan, o cümlədən monetarizm, neoliberalizm, keynsçi və başqa təlimlər əsasında qurulmuş modellər də nəzərdən keçirilir. Nəhayət, iqtisadi modelin seçilməsi zamanı ölkənin özünəməxsus xüsusiyyətləri, siyasi, iqtisadi, milli və sair əlamətləri şərt kimi qəbul edilir.

Bəzi postsosialist ölkələrinin təcrübəsi və iqtisadi ədəbiyyatlarda rast gəlinən nəzəri araşdırmalar göstərir ki, ilk iki variant milli mənafe və dünya iqtisadiyyatının müasir durumu baxımından kifayət qədər səmərəli deyildir. Azərbaycana gəldikdə, milli iqtisadi modelin üç mühüm amilə - millətin tarixi-etnik köklərinə; dövlətin iqtisadi müstəqilliyini təmin edən real təsərrüfat sistemində; dünya iqtisadiyyatının qloballaşması prosesinin müasir meyillərinə əsaslandığı özünü qabarıq göstərir.

Yeni iqtisadi sistemin formalaşması prosesində subyektlərin iqtisadi davranışlarını müəyyənləşdirən mühüm amil kimi milli mentalitet, formalaşmış tərzi çıxış edir. Bu amillərin təsirini həddən artıq şişirtmək də, eyni zamanda, onları nəzərə almamaq da olmaz. İkinci amil iqtisadi modelin daha əhəmiyyətli komponentidir. Seçilmiş təsərrüfat sistemi iqtisadi ehtiyatların daha dolğun istifadə ediləsi və çevik uyğunlaşma qabiliyyəti olan xüsusiyyətlərlə səciyyələnməlidir. Üçüncü amil müasir qloballaşma şəraitində milli mənafe üçün xarici iqtisadi əlaqələrdə reallaşdırılması problemləridir. Respublikamızın dünya iqtisadiyyatına qoşulması zamanı başlıca prinsip müqayisəli və rəqabətli üstünlüklər əsasında xarici iqtisadi əlaqələrdə yüksək səmərə verə bilən sahələrin müəyyənləşdirilməsidir. Bunlara, hər şeydən əvvəl, kifayət qədər zəngin neft, qaz ehtiyatları və əlaqədar sahələr; ikincisi, ölkəmizin coğrafi durumunun imkan verdiyi Şərqlə Qərb arasında əlverişli əlaqələr yarada bilən beynəlxalq nəqliyyat mərkəzinə çevrilməsi nəticəsində müxtəlif yüklərin nəqliyyat sistemi; üçüncüsü, beynəlxalq kurort-turizm mərkəzlərinə çevrilə biləcək coğrafi şərait, ekoloji cəhətdən təmiz təbii iqlim şərtləri kimi Azərbaycanın malik olduğu və valyuta gəlirlərinin artırılması üçün nadir üstünlüklərə malik sahələr aiddir.

"İnkişafın Azərbaycan modeli" kitabında Azərbaycanda iqtisadi sahədə keçid dövrünün başa çatmasını şərtləndirən sosial-iqtisadi amillər də elmi təhlilə cəlb edilmiş, prosesin özünəməxsus cəhətləri açıqlanmışdır. Akademik Ramiz Mehdiyev ön sözdə haqlı olaraq vurğulayır ki, keçid dövrü hər bir dövlətin özünəməxsus inkişaf spesifikasiyası ilə şərtlənir. Keçid iqtisadiyyatı yaşayan ölkələr üçün mövcud olan ümumi qanunauyğunluq müxtəlif şəraitdə fərqli formalarda özünü göstərir: "Komanda inzibati sistemdə dövlət yeganə mülkiyyətçi kimi çıxış edir və cəmiyyətin bütün maddi nemətlərinin bölgüsü onun ixtiyarında olur: Lakin bazar iqtisadiyyatı şəraitində əmlakın əhəmiyyətli hissəsi özəl mülkiyyətə keçir, beləliklə, dövlət iqtisadi qərarların qəbulunda inhisarçı hakimliyini itirmiş olur. Bu da öz növbəsində iqtisadiyyatda dövlətin mövqeyində prinsiplə dəyişikliklərə gətirib çıxarır. Lakin o da faktır ki, hətta ən liberal iqtisadiyyatda belə, dövlət passiv müşahidəçi qismində qalmamalıdır. Əgər planlı sistemdə iqtisadiyyatın dövlət idarəçiliyi məcburi və ünvanlı sərəncamlar əsasında həyata keçirilirsə, bazar iqtisadiyyatında dövlət maliyyə tənzimləməsinin daha güclü və çevik vasitələrinə malik olur. Söhbət burada pul, vergi, valyuta və digər maliyyə tənzimləmələrindən gedir".

Sosialyönümlü bazar iqtisadiyyatı modeli

Müasir iqtisadi modellərin təhlili bir daha göstərir ki, Azərbaycanda ümumdünya prosesləri ilə uzlaşan, xarici ölkələrin təcrübəsini nəzərə alaraq onları yerli şəraitə uyğunlaşdıraraq inkişaf strategiyası formalaşmışdır. Ulu öndər Heydər Əliyevin böyük uzaqgörənliklə müəyyənləşdirdiyi bu strategiya alman modelinə - sosialyönümlü bazar iqtisadiyyatına daha çox yaxındır. Başqa sözlə, alman modeli üçün bir sıra xarakterik xüsusiyyətlər Azərbaycan iqtisadi modelində də özünü qabarıq göstərir. Bu baxımdan aşağıdakı səciyyəvi cəhətləri xüsusi qeyd etmək olar:

Birincisi, həqiqətən Azərbaycanda müxtəlif mülkiyyət və təsərrüfat formalarına əsaslanan qarışıq iqtisadiyyatın formalaşması prosesinin getməsi, burada xüsusi və dövlət mülkiyyəti formalarının səmərəli fəaliyyəti üçün bərabər təsərrüfatçılıq mühitinin yaradılması;

İkincisi, "standart" bazar iqtisadiyyatı ölkələri ilə müqayisədə Azərbaycanda bu gün iqtisadiyyatın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi prosesinin çox güclü olması, ilk növbədə, keçid mərhələsinin ilk illərində iqtisadiyyatın böhran vəziyyətindən çıxarılması, iqtisadi artımın təmin edilməsi, iqtisadiyyatda struktur dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi, məhsulların həm daxili, həm də xarici bazarlarda rəqabət qabiliyyətli olması üçün əlverişli şərait yaradılması;

Üçüncüsü, tənzimlənmənin nəinki makroiqtisadi səviyyədə, hətta mikroiqtisadi səviyyədə həyata keçirilməsi;

Dördüncüsü, iqtisadiyyatın yüksək dərəcədə sosialyönümlü olması, xalqımızın mentaliteti, tarixən ictimai

ənənələrin güclü olması, bir çox sosial problemlərin dövlət tərəfindən həll olunması ənənələrinə alman modelinin sosial-siyasətinin daha çox uyğun gəlməsi;

Beşincisi, Azərbaycanda azad rəqabətin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi və antiinhisar tədbirlərinin həyata keçirilməsi;

Altıncısı, işsizlərin sayının yeni iş yerlərinin açılması hesabına minimum həddə çatdırılmasını qarşıya məqsəd qoyan məşğulluq siyasəti, yoxsulluğun azaldılması bu gün Azərbaycanda həyata keçirilən iqtisadi siyasətin tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

"İnkişafın Azərbaycan modeli" kitabının ön sözündə akademik Ramiz Mehdiyev milli iqtisadi inkişaf modelinin sosialyönümlü mahiyyət daşıdığını xüsusi vurğulayır. Görkəmli alim yazır ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən siyasət ölkə vətəndaşlarının maddi rifah halını daha da yüksəltmiş, sosial infrastrukturun inkişafını, ölkədə yoxsulluğun azaldılmasını, işsizliyin minimuma endirilməsini təmin etmişdir: "İslahatlar prosesi dərinləşdikcə, dövlət vətəndaşların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi ilə bağlı üzərinə yeni-yeni öhdəliklər götürür. Təsadüfi deyildir ki, 2009-cu il martın 19-da Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına ümumxalq referendumu yolu ilə edilmiş dəyişiklik nəticəsində Əsas Qanunun 15-ci maddəsinin 2-ci bəndi aşağıdakı formada ifadə olunmuşdur: "Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında sosialyönümlü iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır, azad sahibkarlığa təminat verir, iqtisadi münasibətlərdə inhisarçılığa və haqsız rəqabətə yol vermir".

Respublikamızın iqtisadi siyasətinin sosialyönümlü səciyyə daşması isə bir tərəfdən insan amilinə, insan hüquqları sistemində yüksək həssaslıq nümunəsidirsə, digər tərəfdən bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf etmiş bir sıra qabaqcıl dünya dövlətlərinin təcrübəsinə əsaslanır. "İnkişafın Azərbaycan modeli" kitabında da bu fikir xüsusi vurğulanır ki, Azərbaycanın son illərdəki dövlət büdcəsinin layihəsində sosialyönümlülüyün prioritet təşkil etməsi sosial məsələlərin daim diqqət mərkəzində olduğunu göstərir. Bu fakt deməyə əsas verir ki, ölkəmizin iqtisadi imkanları artdıqca, sosial müdafiəyə ehtiyacı olan insanlara daha diqqətlə yanaşılır, həmin insanların sosial tələbatının ödənilməsi bir növ cəmiyyətin mənəvi göstəricisinə çevrilir.

Qlobal böhrana qarşı etibarlı sipər

"İnkişafın Azərbaycan modeli" ilə bağlı elmi müzakirələrin kifayət qədər mürəkkəb bir dövrdə - dünya maliyyə-iqtisadi böhranı şəraitində aktuallaşması təsadüfi olmayıb respublikamızın bu prosesə müqavimət potensialının dünya dövlətlərində maraqla qarşılanması gerçəkliyi ilə şərtlənmişdir. Bu reallığa nəzərən ən müxtəlif iqtisadi mərkəzlər respublikanın davamlı iqtisadi yüksəlişi timsalında XXI əsrin yeni iqtisadi fenomenini görür, Azərbaycan modelinin mahiyyətini öyrənməyə çalışırlar.

Dünya iqtisadiyyatını ciddi sınaqlarla üz-üzə qoyan 2008-2010-cu illər təbii olaraq Azərbaycan üçün müəyyən çətinliklər yaratsa da, respublikada qlobal maliyyə-iqtisadi böhrana qarşı həyata keçirilmiş məqsədyönlü qabaqlayıcı tədbirlər sistemliliyi və səmərəliliyi ilə diqqəti çəkmiş, bütün makroiqtisadi parametrlər üzrə inkişafı təmin etmişdir.

"Azərbaycanın kursu: sabitləşmədən modernləşməyə doğru" məqaləsində akademik Ramiz Mehdiyev düzgün olaraq yazır ki, modernləşmənin iqtisadi bazisini formalaşdıran Azərbaycan suveren dövlət kimi qlobal böhrana əzmlə sinə gərmişdir: "2009-cu ilin yekunları göstərir ki, keçən il Azərbaycanda ÜDM 9,3 faiz artmışdır. Bundan əlavə, nəzərdə tutulan bütün infrastruktur layihələri və sosial proqramlar həyata keçirilmişdir. Dünya iqtisadiyyatının heç də ürəkaçan olmayan xarakteristikaları fonunda 9,3 faiz rəqəminin özü əyani şəkildə göstərir ki, 2009-cu il Azərbaycan üçün çox uğurlu olmuşdur. Hələ 2008-ci ildə ölkəmizin iqtisadiyyatı bütün Cənubi Qafqaz iqtisadiyyatının 2/3 hissəsini təşkil edirdi".

Azərbaycanın özünəməxsus inkişaf modelinin formalaşdığını deməyə əsas verən mühüm amillərdən biri də qlobal böhran şəraitində əldə olunan makroiqtisadi göstəricilərdir. Ölkədə bazar münasibətlərinə söykənən sosialyönümlü iqtisadi modelin qurulmasının, vətəndaşların iqtisadi azadlığına, təşəbbüskarlığına geniş meydan verilməsinin, Azərbaycanın zəngin təbii sərvətlərindən səmərəli istifadə edilməsinin, respublikanın investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsinin və digər konseptual əhəmiyyətli tədbirlərin nəticəsi olaraq 2008-2010-cu illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatı təkə sürətli inkişaf deyil, eyni zamanda, yeni keyfiyyət parametrləri ilə özünü təsdiqləmişdir. Dünyanın aparıcı maliyyə-iqtisadi qurumları məhz ötən ilin nəticələrinə görə Azərbaycan iqtisadiyyatının çətin sınaqdan üzə çıxmasını etiraf edirlər. Dünya Bankı, Ümumdünya İqtisadi Forumu, Beynəlxalq Valyuta Fondu, MDB Statistika Komitəsi, "Evrostat" və digər qurumlar son illərin yekunlarını Azərbaycan üçün kifayət qədər uğurlu sayırlar.

Bütün bunlara geniş yer verilən "İnkişafın Azərbaycan modeli" kitabında respublikamızın iqtisadi uğurları ilə yanaşı, həm də böhrana qarşı həyata keçirilən effektiv tədbirlərdən də söz açılır. Əsərdə vurğulanır ki, 2008-2010-cu illərdə ölkədə makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanılması və bütün strateji əhəmiyyətli sahələr üzrə yüksək inkişaf göstəricilərinin əldə olunması, ilk növbədə, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin dünyadakı neqativ proseslərə çevik reaksiya əsasında müəyyənləşdirdiyi antiböhran siyasətinin nəticəsidir. Kitabda milli bankların dəstəklənməsi də daxil olmaqla, ciddi maliyyə monitorinqinin həyata keçirilməsi, kreditlərə və faiz dərəcələrinə, habelə inflyasiyaya nəzarətin gücləndirilməsi, real iqtisadiyyata daimi sərmayə axınının təmin edilməsi, sosial öhdəliklərin vaxtılı-vaxtında yerinə yetirilməsi, sənaye müəssisələrinin fəaliyyət istiqamətinin daxili

bazara yönəldilməsi, ərzaq təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsi kimi tədbirlərin əhəmiyyəti də xüsusi diqqətə çəkilir.

"Azərbaycan" qəzetinin nəşri olan "İnkişafın Azərbaycan modeli" kitabında düzgün olaraq vurğulanır ki, dünya maliyyə-iqtisadi böhranın qeyri-neft sektoruna, sahibkarlığın inkişafına mənfi təsirlərini azaldan mühüm amillərdən biri də Azərbaycanda maliyyə-bank sisteminin sabitliyi və dayanıqlığı olmuşdur. İşgüzar-maddi fəallığın əsas təminatçısı olan bankların böhrandan qorunması istiqamətində həyata keçirilən preventiv tədbirlər ümumən real sektorun inkişafının dəstəklənməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşımışdır. Əksər dünya dövlətlərində böhranın əsasən banklardan başladığı, nəticədə işgüzar maddi fəallığın azalması, istehlak, biznes kreditləşməsində ciddi problemlərin yaranması, istehlak tələbinin enməsi və digər amillər nəzərə alınmaqla, iqtisadiyyatın lokomotivi sayılan bank sektoruna dövlət dəstəyi gücləndirilmişdir. 2010-cu ildə Mərkəzi Bankın pul siyasəti daha aktiv olaraq makroiqtisadi tarazlığın və dayanıqlığın təmin olunmasına və eyni zamanda, bank sistemində maliyyə sabitliyinin qorunmasına istiqamətlənmişdir. Həyata keçirilən tədbirlər, ilk növbədə, bank sisteminə ictimai etimadın, sistemin sağlamlığı və dayanıqlığının, bank sektorunun iqtisadiyyatda maliyyə vasitəçisi rolunun dəstəklənməsinə yönəlmişdir. İqtisadi subyektlərin banklara inamını qorumaq və daha da artırmaq mühüm vəzifələrdən biri olaraq qalmış, bank sisteminin likvidliyinin adekvat səviyyədə saxlanması siyasəti davam etdirilmişdir.

Son illər ayrı-ayrı tədqiqatçılar, nüfuzlu alimlər, mütəxəssislər respublikanın nəzəri-metodoloji və praktiki idarəetmə baxımından bənzərsiz - özünəməxsus inkişaf modelini elmi cəhətdən araşdırmağa, obyektiv nəticələr əldə etməyə çalışırlar və bu sahədə çox işlər görmüşlər. Lakin reallıq göstərir ki, bu sahədə tədqiqatlar kifayət qədər sistemli, ardıcıl xarakter daşmır və respublikanın hazırkı iqtisadi inkişaf dinamikasına tam adekvat səviyyədə deyildir. Son 15 ildə Azərbaycanın keçdiyi mürəkkəb inkişaf mərhələlərini dərin elmi təhlilə cəlb edərək demokratikləşmə, iqtisadi modernləşmə və siyasi liberallaşma məsələləri ilə bağlı sanballı tədqiqatlarını elmi ictimaiyyətə çatdıran, keçilən uğurlu yolun nəzəri-metodoloji, fəlsəfi və politoloji şərhinə geniş diqqət ayıran "İnkişafın Azərbaycan modeli" bu istiqamətdə ilk uğurlu cəhdlərdən biridir. Fikrimizcə, bu faktoloji baza əsasında ictimaiyyətçi alimlər daha geniş tədqiqatlar aparmalı, məsələnin sırf nəzəri əsaslarının formalaşdırılmasına çalışmalıdırlar.

Ümumilikdə Prezident Administrasiyasının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyevin ideya müəllifliyi ilə ərsəyə gəlmiş "İnkişafın Azərbaycan modeli" kitabı Azərbaycanın ötən 17 ildə həyata keçirdiyi sosial-iqtisadi islahatlara bütün parametrlər üzrə nəzər salır, bu islahatların obyektiv tarixi-faktoloji və elmi mənzərəsini yaradır. Zəngin faktlarla əhatə olunan kitabın ensiklopedik səciyyə daşması, yeni dövrün islahatlarını dərin təhlilə cəlb etməsi onun ictimai əhəmiyyətini daha da artırır. Kitabla tanışlıq zamanı son 17 ildə ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrində aparılan islahatlar və onun qanunverici-institusional bazası haqqında obyektiv təsəvvür yaranır. Məhz bu cəhətinə görə kitab Azərbaycanın milli iqtisadi inkişaf modelinin özünəməxsusluğunu kifayət qədər aydın şəkildə açıb göstərir. İnanırıq ki, bu və digər məziyyətlərinə görə yeni nəşr təkə ictimaiyyətsünas alimlərdə deyil, bütövlükdə geniş oxucu kütləsində böyük maraq doğuracaqdır.

Əlican BABAYEV,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin "İqtisadi nəzəriyyə-1"
kafedrasının müdiri, iqtisad elmləri doktoru, professor,
Azərbaycandan Kənarda Təhsil Almış Mütəxəssislər
Təşkilatının Ali Məclisinin sədri